

Загальносвітовий контекст освіти

Професійна підготовка майбутніх учителів в університетських регіональних комплексах: європейський вимір

Наталія ОНИЩЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

В умовах модернізації вищої освіти України розвиток університетів шляхом трансформації їх у потужні регіональні університетські комплекси стає перспективним напрямом і передбачає створення якісної системи освіти, яка б відповідала світовим стандартам, про що зазначено у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Перед таким суттєвим реформуванням корисним є вивчення зарубіжнього досвіду, що сприятиме виявленню сучасних тенденцій розвитку вищої школи в умовах формування регіональних університетських комплексів та особливостей професійної підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах різних країн з метою впровадження позитивних ідей у систему вищої освіти України.

Особливості підготовки вчительських кадрів у зарубіжних країнах досліджували: у США – В.Дикань, І.Пентіна, Т.Кошманова; у Великій Британії – Н.Яцишин, С.Парінов; у Норвегії – В.Семилетко; у Західній Європі – Л.Пухова; у Німеччині – В.Гаманюк та ін. Актуальною проблемою практичної підготовки майбутніх учителів в Україні науковці найчастіше вважають відсутність ефективної взаємодії між школами і педагогічними ВНЗ в організації та здійсненні професійної підготовки студентів.

Метою статті є теоретико-методологічний аналіз діяльності університетських комплексів за кордоном для використання позитивних ідей на вітчизняному ґрунті.

Реформування вищої педагогічної освіти у багатьох західних країнах стало наслідком загальносвітових суспільно-економічних перетворень, процесів глобалізації, інтернаціоналізації життя суспільства, розвитку інформаційних технологій, стрімкої зміни структури потреб у сфері зайнятості, постійного збільшення попиту на кадри високої кваліфікації. На зламі століть провідну роль відіграють знання, інформація та освіта, що зумовлює висування нових вимог до вчителя та його професійної підготовки. На основі аналізу міжнародних документів науковці виділяють провідні тенденції розвитку системи підготовки майбутніх педагогів у зарубіжній вищій освіті: підвищення якісного рівня підготовки вчителів – обов'язковий університетський

рівень знань та умінь; професіоналізація педагогічної діяльності; посилення контролю держави шляхом запровадження національних стандартів; зміна співвідношення між теоретичною та практичною педагогічною підготовкою, а також подовження періоду практичної підготовки студентів у школі в контексті пошуку нових форм взаємодії між школою та ВНЗ тощо [9, с. 37].

Зазначимо, що найбільшими університетськими комплексами світу є Массачусетський технологічний інститут і Гарвард (США), Каліфорнійський технологічний інститут, Стенфордський університет, Каліфорнійський – у Берклі (США); європейські університети: Кембридж і Оксфорд (Велика Британія), Сорбонна (Франція); азіатські: університет Циньхуа, Пекінський (Китай), університети Сингапуру, Японії, Гонконгу і Малайзії тощо [11, с. 80]. Особливістю значених університетських комплексів є світовий масштаб діяльності і впливу за рахунок реалізації міжнародних освітніх програм, спільних проєктів з університетами країн, лідерства в наукових дослідженнях, залучення до навчання та професійної діяльності студентів, викладачів-дослідників із різних держав світу.

Російський досвід реалізації Федеральної цільової програми з інтеграції академічної й університетської науки передбачає створення науково-освітніх центрів на базі провідних університетів і академічних інститутів з метою підвищення ефективності та

якості навчального процесу, використання інтелектуальних, матеріальних та інформаційних ресурсів для підготовки фахівців і проведення наукових досліджень із пріоритетних напрямів розвитку освіти, науки, культури, техніки й соціальної сфери. Сформована в останнє десятиліття в Росії регіональна система двоступеневої педагогічної освіти «коледж–ВНЗ» в умовах університетського комплексу дає змогу ефективно розв'язувати проблеми організації неперервної педагогічної освіти, забезпечує наступність у підготовці майбутніх учителів. Результатами спільної роботи університету та педагогічних коледжів щодо розроблення й реалізації наскрізних навчальних планів та програм є підвищення рівня професійної педагогічної освіти в російських коледжах, навчально-методичної роботи викладачів.

Основними принципами створення та функціонування університетських комплексів у Росії є: організаційна єдність навчального й наукового процесів між учасниками інноваційної діяльності; неперервність і наскрізний характер підготовки кадрів на етапах доуніверситетської, університетської та післяуніверситетської освіти; залучення ресурсів промисловості в процес вироблення стратегії і тактики функціонування ВНЗ; випереджувальна підготовка кадрів для реалізації пріоритетних напрямів розвитку освіти, науки, інноваційних технологій тощо. Сучасна концепція модернізації російської освіти спрямована на подальше формування університетських комплексів, послідовну інтеграцію середньої та вищої освіти [4, с. 97].

Наприклад, система ступеневої освіти Оренбурзького державного університету як університетського комплексу охоплює освітні програми середньої, вищої, післяуніверситетської і додаткової освіти та об'єднує освітні установи різних рівнів. Багаторівневість освітньої структури університетського комплексу забезпечує доступність і неперервність професійної освіти на території регіону та за його межами. У програмі стратегічного розвитку університету значну увагу приділено модернізації системи взаємодії університету зі школами на основі кластерного підходу. Роль університету в кластері полягає у взаємообміні педагогічними інноваціями, передовим педагогічним досвідом викладачів-консультантів, викладачів-тьюторів. Важливим напрямом діяльності Оренбурзького регіонального комплексу є створення університетських профільних класів на базі загальноосвітніх навчальних закладів, основні предмети в яких викладають науковці ВНЗ [6, с. 99].

Реформування вищої освіти Російської Федерації спрямоване не лише на створення університетських комплексів, а й цілих освітніх округів – спеціально організованого середовища (простору) навколо державного університету в масштабах міста або регіону, до складу якого входять навчальні заклади різних рівнів, форм власності й відомчого підпорядкування з метою підвищення якості загальної та професійної освіти учнів на основі методичної, наукового, кадрового та інформаційного

впливу університету на ці установи, наступності державних освітніх стандартів і програм навчання, інтеграції всіх ланок освіти, підвищення кваліфікації викладачів у місті чи регіоні, забезпечення цільової підготовки кадрів для виробничої і соціальної сфери міста або регіону [9].

У Республіці Білорусь функціонують навчально-педагогічні комплекси «гімназія–коледж»; сучасні класичні університети в багатьох регіонах переформовують у великі університетські комплекси, що реалізують освітні програми різних рівнів і проводять дослідження з пріоритетних напрямів науки, техніки та соціальної сфери. Основні напрями розвитку вищої освіти в регіонах Білорусі такі:

- розроблення принципів формування та нормативно-правового забезпечення функціонування університетських комплексів як центрів культури, науки та освіти;

- перехід до двоступеневої системи підготовки фахівців із вищою освітою зі створенням інтегрованих програм першого ступеня вищої освіти на базі середньої спеціальної школи. Наприклад, Гродненський державний університет імені Янки Купали є найбільшим регіональним університетським комплексом республіки, до складу його входять п'ять коледжів, випускники яких вступають на навчання до університету та підвищують кваліфікацію у структурних підрозділах – Інституті післядипломної освіти і Гродненській школі менеджменту [12, с. 27].

Із середини 80-х років ХХ ст. важливою складовою системи вищої освіти США у контексті практичної підготовки майбутніх учителів є школи професійного розвитку – інноваційні заклади, створені шляхом партнерства між коледжами при університетах та загальноосвітніми школами різних рівнів, від початкової до старшої. Мета діяльності зазначених шкіл полягає в ефективній професійній підготовці майбутніх учителів і водночас набутті ними практичного досвіду. Підготовка студентів у школах професійного розвитку відрізняється від традиційної педагогічної практики у звичайних загальноосвітніх школах. У школі професійного розвитку як закладі партнерства університету (осередку теорії) та загальноосвітньої школи (осередку практики) програму практичної підготовки майбутніх учителів розробляють та спільно впроваджують викладачі коледжу і вчителі шкіл, що сприяє розв'язанню актуальної проблеми вищої освіти, пов'язаної з розривом між теорією та практикою у професійній підготовці вчителів [8].

Зазначимо, що в США існує шість типів шкіл, що їх створили на певних етапах розвитку вищої освіти країни. Вони взаємодіють із педагогічними ВНЗ з метою забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх учителів: школи практики, модельні (показові), тренувальні, демонстраційні, лабораторні та портальні школи. Згідно з дослідженнями науковців, найбільший досвід у практичній підготовці майбутніх учителів мають лабораторні заклади, а школи професійного розвитку є їхніми послідовниками [3].

У Великій Британії в умовах комплексу «школа–університет» реалізують п'ять циклів педагогічної освіти тривалістю два-три роки, а саме: перший цикл здійснюється протягом двох років навчання на старшому етапі середньої школи як профорієнтаційна робота, що завершується чотиритижневою педагогічною практикою випускника в початкових класах та наданням характеристики, обов'язкової для вступу до педагогічного навчального закладу; другий (перехідний) цикл педагогічної освіти передбачає навчання на педагогічних факультетах політехнічних коледжів і є проміжною ланкою між професійною та вищою освітою; третій (базовий) цикл триває чотири роки і завершується здобуттям вищої освіти з присудженням ступеня бакалавра; четвертий цикл передбачає отримання ступеня магістра протягом одного-двох років навчання з обов'язковим складанням іспитів, стажуванням за фахом та написанням дисертаційного дослідження; п'ятий цикл спрямований на підготовку докторів наук, які в майбутньому виконуватимуть науково-дослідницьку або викладацьку роботу в вищій школі [1, с. 106].

Особливістю взаємодії англійських університетів із загальноосвітніми навчальними закладами є створення для старших підлітків 16–18 років школи з підготовки до університетів. У 16 років, після завершення обов'язкового циклу освіти, студенти можуть або піти зі школи і почати працювати, або продовжити освіту. Охочим вступити до ВНЗ пропонується дворічний курс A-levels. Перший рік навчання передбачає обов'язкове вивчення 4–5 дисциплін. Після цього студенти складають іспити A-levels. Протягом другого року навчання вони студіюють 3–4 предмети, а потому складають екзамени A2-levels. Усі курси студенти обирають індивідуально з 15–20 запропонованих школою, з огляду на що визначається майбутня спеціалізація, якій будуть присвячені наступні 5–6 років навчання в університеті [1].

Професійна підготовка студентів Великої Британії в умовах університетських комплексів спрямована на підвищення фахової майстерності майбутніх учителів у формі вивчення та обміну передовим педагогічним досвідом в межах комплексу «школа–університет» із залученням спеціалістів з ВНЗ, педагогічних коледжів, місцевих органів освіти, учительських центрів; взаємообміну новітніми педагогічними досягненнями в ході педагогічних практик. Початковий рівень моделі неперервного підвищення кваліфікації англійських учителів називається «lt-Inset» [1].

У Бразилії професійна підготовка студентів здійснюється в університетських центрах, які виступають у ролі багатопрофільних ВНЗ: їх автономія, наближена до автономії університету, дає право розробляти та реалізовувати різногалузеві навчальні програми і плани. У Данії невеликі регіональні коледжі об'єднуються у центри вищої освіти широкого профілю (CVU), що тісно взаємодіють з університетами.

Отже, у вищій освіті зарубіжних країн значна увага приділяється вдосконаленню системи створення та функціонування університетських регіональних комплексів як головного суспільного пріоритету. Провідними принципами діяльності таких комплексів є: високий рівень інтеграції вищих навчальних закладів із загальноосвітніми; відповідність змісту освіти запитам суспільства; активне впровадження інноваційних технологій; гнучке і варіативне навчання; можливість організації високого рівня практичної підготовки; активна реалізація нових підходів до підвищення професійної підготовки майбутніх учителів.

В Україні нині реорганізується мережа вищих навчальних закладів з метою створення потужних регіональних університетських комплексів відповідно до потреб суспільства, запитів ринку праці й сучасного громадянина [2]. На підставі проведених досліджень і виявлення специфіки здійснення науково-освітньої діяльності в сучасних умовах українські науковці визначають поняття «інноваційний університетський комплекс» як освітню установу вищої професійної освіти, що реалізує інноваційні освітні та інформаційні технології (технологічні інновації) на основі створення організаційних структур і інституційних форм (організаційні інновації) та впровадження нових методів і прийомів навчання (педагогічні інновації) з використанням новітніх фінансово-економічних механізмів (економічні інновації) [10].

Необхідність проведення дослідження організаційно-педагогічних основ функціонування університетської системи освіти України визначається фундаментальністю проблеми сталого розвитку суспільства. Значні зміни в соціально-економічних відносинах українського суспільства зумовлюють потребу у підготовці фахівців нових, не традиційних для регіону, спеціальностей. Тому виникає значна кількість філій, центрів та інших структурних підрозділів провідних університетів, а також і самих ВНЗ у регіонах, що збільшує розмаїття напрямів та форм надання освітніх послуг, уможливорює безпосередньо в регіоні здобути освіту, а це, у свою чергу, актуалізує соціальний аспект проблеми. На думку В.Кременя, необхідно мати більше інтегрованих навчальних закладів, до складу яких входять педуніверситет та педагогічні освітні установи інших рівнів акредитації, які формуватимуть навчально-наукові комплекси. Взагалі треба рухатись у напрямі створення «освітніх пірамід», на чолі яких були б провідні університети в тій чи іншій сфері, а також навчальні заклади I–II рівнів акредитації, що працюють в аналогічному напрямі й зосереджені у тому самому регіоні [7].

Зазначимо, що між навчальними закладами різних типів не завжди встановлюються функціональні освітні взаємозалежності. Особливо гостро відсутність інтегративних зв'язків відчувається між коледжами і ВНЗ, і це виявляється в тому, що за багатьма критеріями освітній рівень випускників

багатопрофільних навчальних закладів середньої ланки не відповідає вимогам, які висувають до них під час вступу до ВНЗ. Зважаючи на це, першорядного значення набуває розв'язання проблеми професійної підготовки майбутніх учителів у навчальному комплексі «педагогічний коледж – педагогічний університет». Цей процес сучасні науковці розглядають як неперервний і керований на основі оволодіння студентами професійними компетенціями, необхідними для майбутньої діяльності. Вчителі мають стати суб'єктами високої культури і моралі, здатними до самовдосконалення та саморозвитку, мобільними й надалі конкурентоспроможними фахівцями. Поняття «навчальний комплекс «педагогічний коледж – педагогічний університет» визначається як об'єднання закладів на принципах неперервності, наступності, гнучкості, варіативності, координації, цілісності, інтеграції, випереджальної підготовки майбутнього вчителя з метою створення організаційно-педагогічних умов упровадження багатоступеневого професійного навчання [14].

У контексті розв'язання проблеми ефективного функціонування університетських регіональних комплексів сучасний педагогічний ВНЗ має бути зразком високої якості та ефективності навчання для закладів освіти різних типів і рівнів акредитації саме через елементи своєї інтегрованої та багатоступеневої інфраструктури. До її складу повинні входити: науково-дослідні інститути, лабораторії, академічні ліцеї, гімназії, школи, колегіуми, навчально-виховні комплекси (об'єднання), санаторні школи всіх ступенів, спеціальні заклади (інтернати), школи соціальної реабілітації, педагогічні училища, коледжі за університетськими напрямками, центри (перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів, нових інформаційних технологій, Інтернету, лінгвістичні), бібліотечні комплекси тощо.

У сучасних умовах розвитку вищої освіти необхідно враховувати процеси її регіоналізації, сутність яких зумовлена певними чинниками, зокрема прагненням молоді здобувати освіту якомога ближче до місця проживання. Тому нині необхідно активізувати роботу зі створення регіональних університетських комплексів, здатних якісно надавати освітянські послуги. Для забезпечення мобільності, якості, доступності, неперервності та ефективності навчання в кожному регіоні України виникла нагальна потреба в інтеграції зусиль закладів освіти різних типів та рівнів акредитації, у розробленні та цілеспрямованій, поетапній реалізації регіональних програм організації і функціонування університетів як науково-освітньо-виховних комплексів.

Не залишається осторонь зазначених інтеграційних процесів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», оскільки забезпечення професійної підготовки студентів у цьому закладі в умовах регіональних університетських комплексів полягає в поєднанні традиційного та інноваційного способів

навчання. Це можливо завдяки введенню в навчально-виховний процес педагогічних коледжів навчальних планів, скоординованих із планами університету, використанню узгоджених програм і застосуванню засобів, форм та активних методів навчання. Навчальний процес в університеті в умовах регіональних університетських комплексів орієнтований на формування майбутнього педагога-дослідника, зокрема розроблено спеціальну програму підготовки майбутніх учителів до наукової діяльності. Завдання її полягає в тому, щоб упорядкувати шість років навчання в комплексі студентів оволодіти найбільш поширеними прийомами і методами педагогічного дослідження: аналізувати наукову літературу і писати доповіді, реферати; вивчати й оцінювати роботи ровесників, спостерігати, опитувати, давати експертну оцінку педагогічним явищам; узагальнювати й описувати передовий досвід, вести дослідну роботу і використовувати соціологічні методики. У роботі зі студентами треба правильно організувати педагогічний контроль. З позиції ефективного й успішного процесу професійної підготовки досить важливими є такі нетрадиційні форми проміжного контролю, як візуалізація основних блоків навчального матеріалу з подальшим груповим обговоренням. Застосування таких форм контролю сприяє кращому засвоєнню вивченого та ефективній професійній підготовці студентів. Зазначимо, що у ВНЗ в умовах регіональних університетських комплексів за рахунок координації навчальних планів, вивчення дисциплін за наскрізними програмами, розробленими на основі принципу наступності, використання інноваційних педагогічних технологій суттєво підвищується рівень готовності майбутніх учителів до професійної діяльності.

Отже, національна вища освіта може вважатися якісною лише за умови, коли вона охоплюватиме практично всю спроможну до того чи іншого виду навчання молодь і надаватиме їй необхідну для виходу на ринок праці професійну компетентність. Для цього необхідно перетворити вищу освіту з державного на загальносуспільний державний пріоритет і скерувати у неї в кілька разів вищі фінансові й людські ресурси. Особливу увагу необхідно приділити вдосконаленню системи створення та функціонування університетських регіональних комплексів як головного пріоритету суспільства.

Використовуючи передовий педагогічний досвід зарубіжних країн щодо функціонування університетських регіональних комплексів, в Україні у системі «загальноосвітній навчальний заклад – ВНЗ» необхідно розробити стратегію створення професійної спільноти, що включає такі складові: прийняття обов'язків із поєднання зусиль та ресурсів, вироблення цілей співпраці, які спрямовані на розв'язання проблем та завдань, специфічних для кожного із закладів-партнерів; спільне обговорення сутності ключових компетентностей, якими мають оволодіти майбутні вчителі, і механізму їх

впровадження у зміст вищої освіти та навчальний процес; співпраця вчителів і викладачів щодо розроблення та впровадження програм практичної підготовки майбутніх педагогів в умовах школи; узгодження змісту навчальних курсів та педагогічної практики, спільне проведення вчителями школи і викладачами ВНЗ семінарських занять із педагогічної майстерності та методики викладання фахового предмета; участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти з метою інтеграції національної системи освіти у єдиний освітній простір Європи і світу та забезпечення її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг відповідно до європейських стандартів.

Література

1. **Базуріна В.М.** Використання позитивного досвіду Великої Британії у підготовці вчителів іноземної мови в Україні / В.М. Базуріна, Л.В. Бондаренко // Актуальні проблеми трансформації соціогуманітарної освіти: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський, 2004. – С. 105–107.
2. **Баюк М.** Актуальні питання та перспективи функціонування регіонального навчального комплексу з питань підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів / М.Баюк, Л.Смішко // Вісник державної служби України. – 2006. – №1. – С. 27–31.
3. **Бельмаз Я.М.** Професійна підготовка викладачів вищої школи у Великій Британії та США: монографія / Я.М. Бельмаз. – Горлівка, 2010. – 304 с.
4. **Губарьков С.** Создание университетских комплексов как часть стратегии инновационного развития России / С.Губарьков // Проблемы теории и практики управления: междунар. журн. / Междунар. науч.-исследоват. ин-т проблем упр. – М., 2000. – С. 95–100.
5. **Інновації** в навчальному процесі вищих навчальних закладів: міжнародний та національний досвід: Збірник наук. статей за матеріалами XV Міжнар. наук.-практ. конф., 6–9 листоп. 2007 р., Ужгород (Україна) – Сніна (Словаччина); ред.: Ф.Г. Ващук. – Ужгород: Ліра, 2008. – 396 с.
6. **Ковалевский В.П.** Региональный университет: приоритеты развития / В.П. Ковалевский // Высшее образование в России. – 2009. – №3. – С. 96–103.
7. **Кремень В.Г.** Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – С. 142.
8. **Нагач М.В.** Партнерство між школою та університетом у педагогічній освіті США / М.В. Нагач // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психол.-педаг. науки. – Ніжин, 2006. – №3. – С. 113–115.
9. **Новиков Ю.А.** Будущее – за университетскими комплексами / Новиков Ю.А. // Университетское управление: практика и анализ. – 2001. – №3 (18). – С. 36–41.
10. **Полякова Л.П.** Державне управління інформаційно-освітнім середовищем інноваційних університетських комплексів: монографія / Л.П. Полякова; за заг. ред. О.С.Поважного. – Донецьк: Ноулідж, 2010. – 351 с.
11. **Пучков М.В.** Университетский кампус. Принципы создания пространства современных университетских комплексов / М.В. Пучков. – Вестник ТГАСУ. – №3. – 2011. – С.79–88.
12. **Ровба Е.А.** Региональный университетский комплекс как мультипликатор регионального развития / Е.А. Ровба, Ли Чон Ку, В.Е. Лявшук // Проблемы управления. – №2 (19). – 2006. – С. 27–30.
13. **Семеріков С.О.** Региональный инновационный университетский комплекс в системе управления непрерывной фундаментальной освітою / С.О. Семеріков, М.П. Іщенко, С.О. Швидкий // Вісник Черкас. ун-ту. Серія пед. науки. – 2010. – Вип. 183, ч. 4. – С. 112–117.
14. **Чепка О.В.** Педагогічні принципи функціонування навчального комплексу «педколедж – педуніверситет» / О.В. Чепка // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побріченко Н.С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2009. – Вип. 31. – С. 148–155.

Анотації

Наталія ОНИЩЕНКО

Професійна підготовка майбутніх учителів в університетських регіональних комплексах: європейський вимір

У статті проаналізовано зарубіжний досвід створення та функціонування університетських регіональних комплексів, висвітлюються організаційно-методичні засади здійснення професійної підготовки майбутніх учителів в умовах університетського комплексу.

Ключові слова: університетський регіональний комплекс, навчально-педагогічний комплекс «гімназія–коледж», школа професійного розвитку, університетський центр, професійна підготовка майбутніх учителів.

Наталья ОНИЩЕНКО

Профессиональная подготовка будущих учителей в университетских региональных комплексах: европейское измерение

В статье проанализировано зарубежный опыт создания и функционирования университетских региональных комплексов, освещены организационно-методические основы осуществления профессиональной подготовки будущих учителей в условиях университетского комплекса.

Ключевые слова: университетский региональный комплекс, учебно-педагогический комплекс «гимназия–колледж», школа профессионального развития, университетский центр, профессиональная подготовка будущих учителей.

Nataliya ONYSCHENKO

Training future teachers in regional university complexes: european dimension

The article analyzes the international experience of creation and functioning of the regional university complexes; highlights the organizational and methodological framework for the implementation of training future teachers in a university complex.

Keywords: regional university complex teaching and educational complex «high school-college», school professional development, university center, training future teachers.